

ΠΡΑΚΤΙΚΑ
ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ
ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ

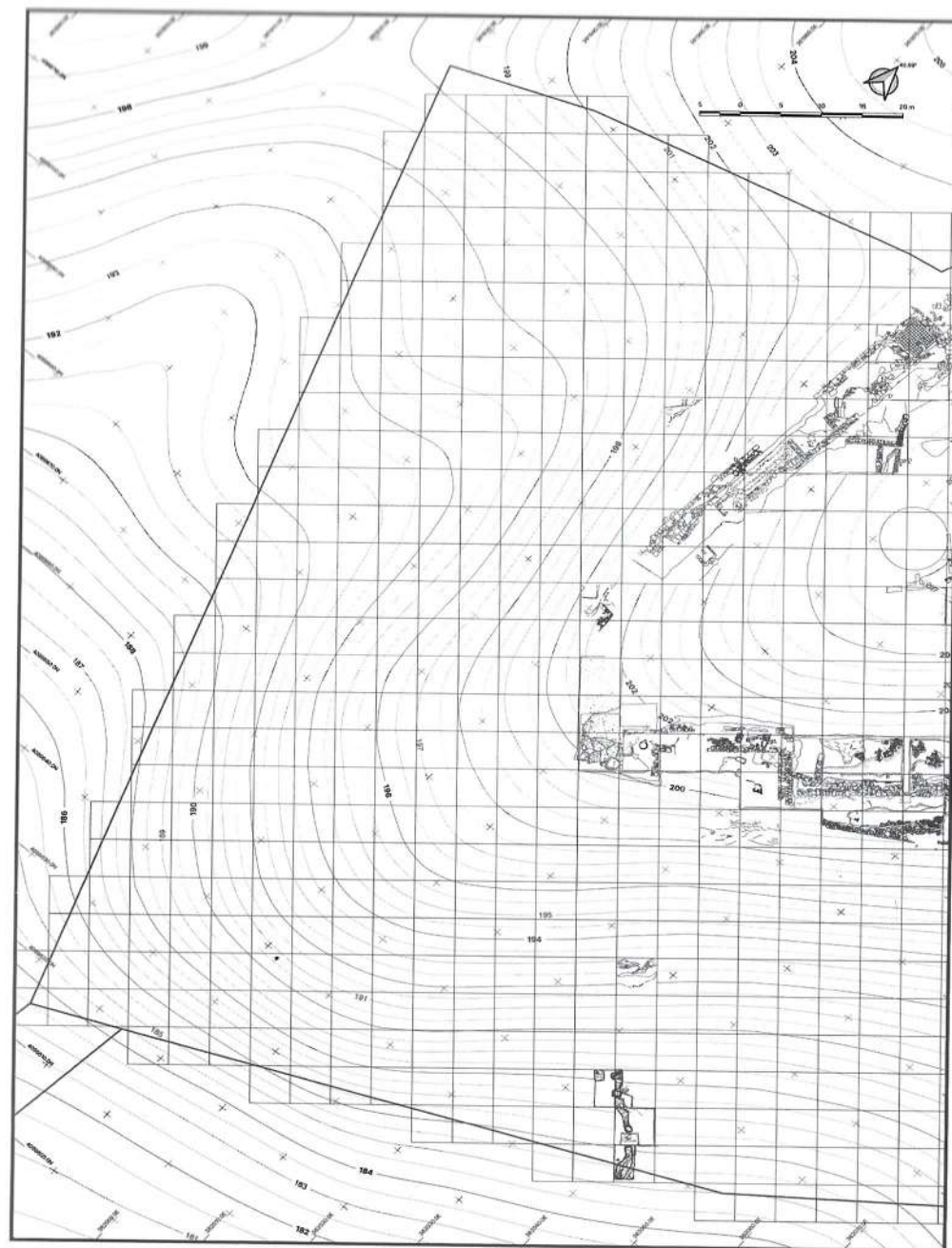
2024

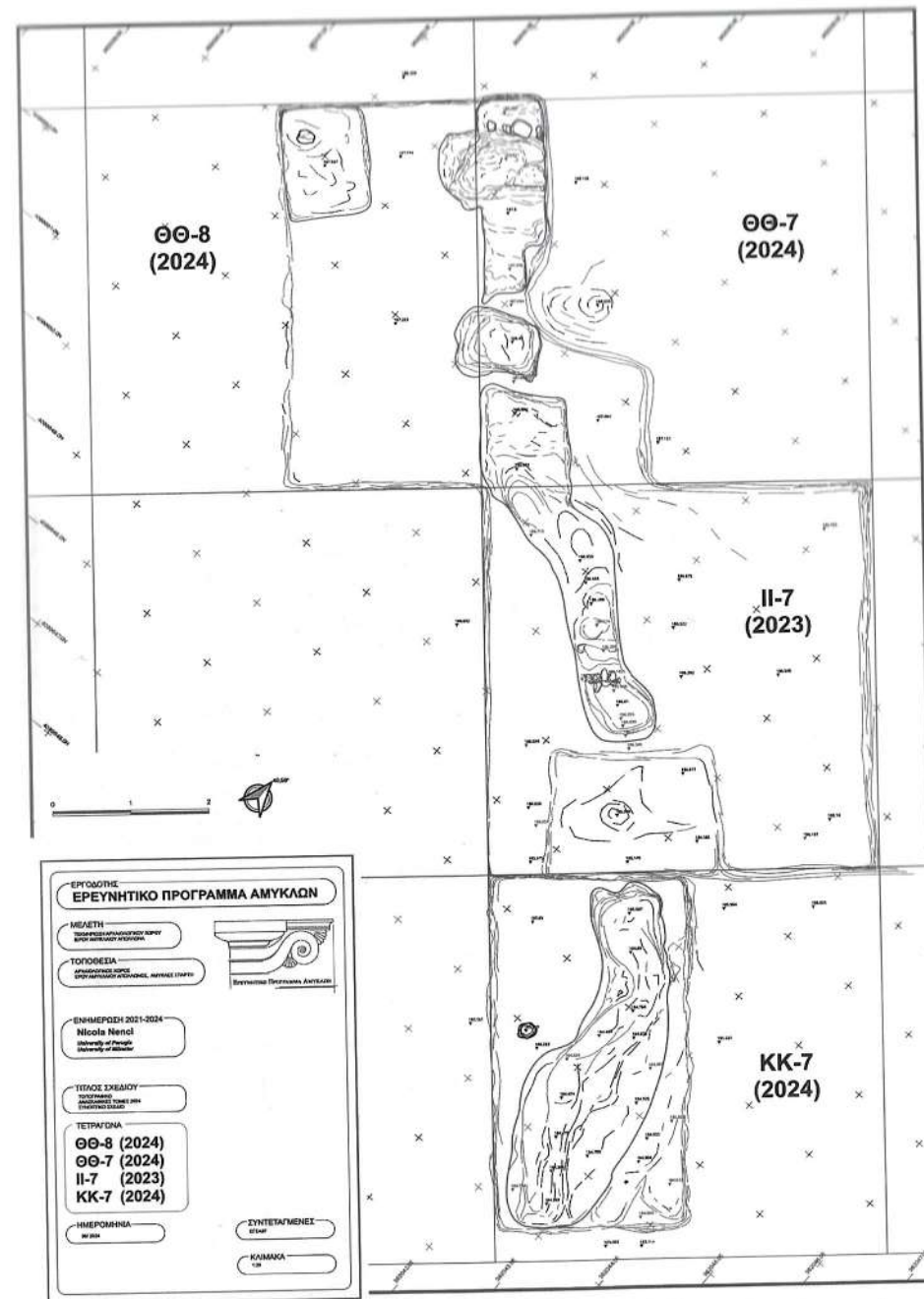
ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΣΤΟ ΙΕΡΟ ΤΟΥ ΑΠΟΛΛΩΝΟΣ ΑΜΥΚΛΑΙΟΥ

Αντικείμενο των ανασκαφικών εργασιών κατά το 2024 αποτέλεσε η προς Βορρά και Νότο αποκάλυψη της συνέχειας της αύλακας απόρριψης που ανασκάφηκε κατά την περσινή χρονιά (2023) στα νοτιοδυτικά της νότιας πλαγιάς του λόφου της Αγίας Κυριακής (σχ. 1), καθώς και η επαλήθευση ή μη των πορισμάτων των γεωφυσικών ερευνών που πραγματοποιήθηκαν το 2022, οι οποίες και παρουσιάζουν ενδείξεις περί ανθρώπινης παρέμβασης στην ευρύτερη περιοχή. Γι' αυτόν τον σκοπό, οι εργασίες επικεντρώθηκαν στα τετράγωνα ΘΘ -7, ΘΘ-8, ΚΚ-7, όπου εικάζεται ότι μπορεί να εντοπιστεί η βόρεια και νότια συνέχεια αντίστοιχα της αύλακας απόρριψης (σχ. 2).

Ειδικότερα, ακολουθώντας τον κατακόρυφο προσανατολισμό της αύλακας απόρριψης στο τετράγωνο ΙΙ-7 και με στόχο την αναζήτηση της συνέχειάς της προς Νότο, ερευνήθηκε το δυτικό ήμισυ του τετραγώνου ΚΚ-7. Μετά την αφαίρεση του επιφανειακού στρώματος (DCN 201), αποκαλύφθηκαν δύο στρώματα (DCN 202 και 203), τα οποία οριοθετούν τη μετάβαση προς το βοτσαλωτό στρώμα (DCN 205) και την κιμηνιά (DCN 204) που είχαν αρχίσει ήδη να διαφαίνονται στο βόρειο πέρας της τομής. Το συμπαγές στρώμα (DCN 205) που καλύπτει το φυσικό, στον βράχο, όρυγμα μήκους 4,6 μ., μέγιστου πλάτους και βάθους 1 μ. και προσανατολισμό από Β. προς Ν., αποκαλύφθηκε σε επτά διαδοχικά επίπεδα/πάσα, πάχους 0,10-0,13 μ. έκαστο (εικ. 1). Τα ευρήματα εντοπίστηκαν ατάκτως ερριμμένα και περιβαλλόμενα από σφιχτά ερυθροκάστανα χώματα αναμεμειγμένα με βότσαλα και μικρού ή μεσαίου μεγέθους λίθους, καθώς και θραύσματα κεραμίδων στέγης. Από το βοτσαλωτό στρώμα (DCN 205) περισυλλέχθηκε αξιο-

Σχ. 1. Το νοτιοδυτικό τμήμα των νέων εκτάσεων του αρχαιολογικού χώρου όπου σημειώνονται οι ανασκαφικές τομές στα τετρ. ΘΘ-7, ΙΙ-7, ΚΚ-7.

Σχ. 2. Η αύλακα απόρριψης αντικειμένων σε ολόκληρη την έκτασή της στο ΝΔ. όριο της νότιας πλαγιάς του λόφου της Αγ. Κυριακής.

σημείωτη ποσότητα οστών ζώων, μεταλλικών κυρίως αλλά και λίγων πήλινων αντικειμένων, κυρίως κεραμικής της αρχαϊκής περιόδου. Σε αυτό το σύνολο ανήκουν, μεταξύ άλλων, μολύβδινα αναθηματικά μικρογραφικά στεφάνια και ανθρώπινες μορφές, μία χάλκινη περόνη (εικ. 2α), σιδερένιος οβελός 1,10 μ. (εικ. 2β) και σιδερένια αιχμή δόρατος (εικ. 2γ). Την πλειονότητα αποτελούν τα μεταλλικά ευρήματα, όπως ένα σύνολο πολεμικού/στρατιωτικού οπλισμού, αποτελούμενο από τμήμα χάλκινου κράνους, σιδερένιες αιχμές δόρατος και βέλους και χάλκινα θραύσματα από επένδυση ασπίδας (άντυγα) με διακόσμηση πλοχμού που βρίσκει παράλληλά του στο ιερό του Ποσειδώνα στην Ισθμία¹. Η παρουσία ενός σημαντικού αριθμού σιδερένιων οβελών, εκτός από χρηστική –για την όπτηση του κρέατος–, δύναται να είχε και «χρηματική» αξία, εν είδει μέσου συναλλαγής, όπως αντίστοιχα μαρτυρείται από άλλα ιερά, με χαρακτηριστικό παράδειγμα εκείνου του Άργους².

Πρόκειται για τη συνέχεια προς Νότο του στρώματος και της αύλακας απόρριψης του τετραγώνου Π-7 (εικ. 3), με αντικείμενα που σχετίζονται με τη λειτουργία του ιερού τόσο κατά τη διάρκεια της γιορτής των Υακινθίων όσο και κατά το υπόλοιπο διάστημα του έτους με αφορμή προσωπικές επισκέψεις στο τέμενος. Η κεραμική, στην πλειονότητά της αγγεία πόσης, όπως κύλικες και σκύφοι, τα ακέραια μικρογραφικά αγγεία (αρύβαλλοι, λάκαινες και κρατήρες), καθώς και τα μεταλλικά ευρήματα, όπως μια περόνη και τμήμα από πόδι χάλκινου τρίποδα, μπορούν να χρονολογήσουν με ασφάλεια την αύλακα στην γεωμετρική και αρχαϊκή περίοδο (8ος-6ος αι. π.Χ.). Σύμφωνα με τα υπάρχοντα δεδομένα, ο 6ος αι. π.Χ. μπορεί να θεωρηθεί το *terminus ante quem* του περιεχομένου της αύλακας.

1. Broneer, O. (1958). Excavations at Isthmia: Third Campaign, 1955-1956, *Hesperia* 27-1, 35 εικ. 17α.

2. Βλ. σχετικά Courbin, P. (1959). Dans la Grèce archaïque: valeur comparée du fer et de l'argent lors de l'introduction du monnayage. *AnnÉconSocCiv* 14-2, 209-233.

Λίγο βορειότερα, στο τετράγωνο ΘΘ-7, οι εργασίες επικεντρώθηκαν στο δυτικό μισό του και μερικώς στο τμήμα του τετραγώνου ΘΘ-8 αμέσως δυτικά του, με σκοπό τη διερεύνηση της συνέχειας της αύλακας απόρριψης προς Β. (εικ. 4, σχ. 2). Μετά την αφαίρεση του στρώματος σύγχρονης επίχωσης (DCN 01) αποκαλύφθηκαν δύο ορύγματα: ένα τετράγωνου σχήματος, διαστάσεων 1,00×0,73 μ. και κατώτατου βάθους 0,45 μ., στο νοτιοδυτικό τέταρτο της τομής με στρώμα αρχαίας επίχωσης (DCN 02) από κιτρινωπά χώματα, το οποίο λόγω της ομοιότητας των ευρημάτων (λίγα θραύσματα κεραμίδων, κεραμική της αρχαϊκής, κυρίως, περιόδου και λιγοστά μεταλλικά αντικείμενα) και της άμεσης γειτνιάσής του με την αύλακα απόρριψης στο τετράγωνο Π-7, μπορεί να θεωρηθεί ως το πέρας αυτής προς Β. Στο δεύτερο, μικρότερο και κυκλικού σχήματος όρυγμα στη βορειοδυτική γωνία του τετραγώνου, μέγ. μήκ. 1,45 μ., μέγ. πλάτ. 1 μ. και βάθ. 0,50 μ., το γέμισμα (DCN 03) από ερυθροκάστανα χώματα περιείχε σημαντική ποσότητα ατάκτως ερριμμένων πήλινων και μεταλλικών αντικειμένων όπως κεραμική χρονολογημένη μεταξύ πρωτοελλαδικής και ρωμαϊκής περιόδου, θραύσματα κεραμίδων στέγης, το κάτω άκρο χάλκινου αγαλματίου με οπή (εικ. 5) και οστά ζώων. Πρόκειται και σε αυτή την περίπτωση για χώρο απόρριψης υλικού που σχετίζεται με την τέλεση της γιορτής των Υακινθίων και τη λειτουργία του ιερού γενικότερα, τον δεύτερο στην περιοχή μετά από εκείνο που εντοπίστηκε στο τετράγωνο Π-7 το 2023.

Επιφανειακή έρευνα

Με στόχο την κατανόηση της περιοχής της κοιλάδας του Ευρώτα όπου εικάζεται πως μεταφέρθηκε ο οικισμός των Αμυκλών κατά την ύστερη Εποχή του Χαλκού και τον εντοπισμό καταλοίπων που υποστηρίζουν αυτή τη θεωρία, πραγματοποιήθηκε για πρώτη φορά συστηματική και ενίοτε μη συστηματική επιφανειακή έρευνα σε μια έκταση περίπου 0,6 km² νοτίως του λόφου της Αγίας Κυριακής (εικ.

6). Η έρευνα διεξήχθη σε συνεργασία με την Εφορεία Αρχαιοτήτων Λακωνίας, το Πανεπιστήμιο Münster και τη Γαλλική Σχολή Αθηνών.

Μεθοδολογικά, η επιφανειακή έρευνα βασίστηκε στο σύστημα του Sikyon Survey Project³, το οποίο, ωστόσο, τροποποιήθηκε και προσαρμόστηκε στις ιδιαίτερες συνθήκες της ευρύτερης περιοχής των Αμυκλών, με τη χρήση GPS ακριβείας και του λογισμικού QGIS και της κινητής έκδοσης QField. Ολόκληρη η περιοχή χωρίστηκε σε 136 μονάδες ("tracts"), οι οποίες αντιστοιχούν περίπου στα όρια των γεωργικών αγρών. Στη συνέχεια, οι εκτάσεις χωρίστηκαν σε τετράγωνα 20x20 μ., επιτρέποντας τον ακριβή έλεγχο της βατότητας και της θέσης των ευρημάτων. Ανάλογα με την ορατότητα κάθε περιοχής, αποφασίστηκε να ερευνηθούν 1) τμήματα της περιοχής μη συστηματικά για να εντοπιστούν και να καταγραφούν μόνο μη κινητά ευρήματα και 2) άλλα τμήματα συστηματικά ακολουθώντας το πλέγμα τετραγώνων 20x20 μ. Ορισμένα προκαταρκτικά αποτελέσματα της επιφανειακής έρευνας μπορούν να παρουσιαστούν συνοπτικά ως εξής:

Ένα χαμηλό οροπέδιο, περίπου 500 μ. νοτιοδυτικά του Αμυκλαίου εντοπίστηκε ως δυνητικά σημαντική τοποθεσία και σε καλή οπτική επαφή με το ιερό. Στα ανατολικά της πλαγιάς αυτού του πλατώματος είχαν εντοπιστεί παλαιότερα τομές στον φυσικό βράχο, αρκετές από τις οποίες ανασκάφηκαν τη δεκαετία του 1990 και ταυτοποιήθηκαν ως μυκηναϊκοί θαλαμοειδείς τάφοι⁴. Γνωστά και ως σπηλάκια, τα ορύγματα αυτά μοιάζουν με μικρά ανοίγματα στις πλαγιές του κροκαλοπαγούς πετρώματος, τα οποία τεκμηριώθηκαν τοπογραφικά, φωτογραφικά και γραπτώς για πρώτη φορά στο πλαίσιο της φετινής έρευνας, συνδυαστικά με πολυάριθμες νέες παρόμοιες δομές. Η εύρεση ενός μεγάλου θραύσματος πιθανώς μυκηναϊκού λεπτότοιχου πίθου σε μία από αυτές τις δομές στο νοτιοανατολικό τμήμα της περιοχής

3. Lolos, Y. A., ed. (2021). *Sikyon I: The Urban Survey*. I: Text, II: General Bibliography, Figures and Plates. ΜΕΛΕΤΗΜΑΤΑ 82.

4. Βλ. ΑΔ 36 (Β1) (1981) 126-131.

έρευνας επιτρέπει την υπόθεση ότι οι τελευταίες μπορεί, πράγματι, να αντιστοιχούν σε μυκηναϊκούς τάφους. Αναδεικνύεται, επομένως, το γεγονός ότι η ταφική τοπογραφία της Ύστερης Εποχής του Χαλκού στην περιοχή μεταξύ Αμυκλών και Βαφειού υπήρξε πυκνότερη συγκριτικά με ό,τι ήταν γνωστό έως σήμερα.

Αξιοσημείωτα ήταν, επιπλέον, τα ευρήματα στην περιοχή βόρεια και ανατολικά του γηπέδου ποδοσφαίρου του χωριού Αμύκλες, το οποίο βρίσκεται στα νοτιοδυτικά της περιοχής έρευνας. Στις εκτάσεις βόρεια του γηπέδου βρέθηκε ένας εξαιρετικά μεγάλος αριθμός θραυσμάτων κεραμίδων στέγης, ενώ στον ίδιο χώρο εντοπίστηκαν ίχνη τοίχων και όστρακα διαφόρων περιόδων. Σε αντίθεση με την υψηλή πυκνότητα των ευρημάτων ανατολικά του σταδίου, από τα παρακείμενα τετράγωνα στα δυτικά απουσίαζαν πλήρως. Το πιο απροσδόκητο εύρημα εντοπίστηκε στο οικοπέδο/τεμάχιο 88, το οποίο, προτού αποψιλωθεί από δένδρα και οργωθεί, ήταν ελαιώνας. Εκεί βρέθηκαν, εκτός από κατεστραμμένους πλινθοκτιστους τοίχους και τμήματα κονιάματος, κατάλοιπα τάφων και πολλά μεμονωμένα ευρήματα που χρονολογούνται από τη μεσοελλαδική περίοδο έως την ύστερη αρχαιότητα. Παράλληλα, η περιοχή γύρω από το αγρόκτημα διερευνήθηκε και με τη χρήση γεωφυσικών μεθόδων. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα αυτών των ερευνών, αναδεικνύεται ότι ένα πυκνό στρώμα ποικίλων ενδείξεων επεκτείνεται τουλάχιστον προς τα ανατολικά και νότια του οικοπέδου 88, καθώς εκεί εντοπίστηκαν ανωμαλίες που επιτρέπουν την ερμηνεία τους ως τείχη ή ως δρόμοι.

Τέλος, τα διάσπαρτα μεμονωμένα ευρήματα από την περιοχή έρευνας παρέχουν πρώτες ενδείξεις για τη χρονολογία και τη χρήση της περιοχής. Αν και αυτά στην πλειονότητά τους είναι θραύσματα κεραμίδων στέγης, συμπεριλαμβανομένων ορισμένων με μαύρο γάνωμα, χρονολογούμενων από την αρχαϊκή περίοδο έως την ύστερη αρχαιότητα, ήταν επίσης εφικτό να εντοπιστούν ορισμένα διαγνωστικά μεμονωμένα αντικείμενα που ανάγονται χρονικά μεταξύ μεσοελλαδικής περιόδου και ύστερης αρχαιότητας. Τμήματα από μυλόπετρες ολυν-

θιακού τύπου, θραύσματα που μοιάζουν με σκωρία και διαχωριστές κλιβάνων μαρτυρούν εργαστηριακές εγκαταστάσεις. Η ανακάλυψη μεγάλων επίπεδων λίθων που αναγνωρίζονται ως ταφικές πλάκες και θραυσμάτων ανάγλυφων πίθων μπορεί να υποδεικνύει ταφική δραστηριότητα. Οι κεραμίδες στέγης και τα κατάλοιπα των τοίχων υποδηλώνουν κτήρια είτε οικιακού είτε εργαστηριακού χαρακτήρα, ενώ δε βρέθηκαν στοιχεία λατρευτικής δραστηριότητας. Η υπόθεση αυτή υποστηρίζεται από την ανακάλυψη αγνύθων, αποθηκευτικών πίθων, χρηστικής κεραμικής και ψηφίδων, ενώ ο εντοπισμός δύο θραυσμάτων ενσφράγιστων κεραμίδων πιθανώς μαρτυρεί την παρουσία δημόσιων κτηρίων.

Γεωφυσικές έρευνες

Στο πλαίσιο των παραπάνω εργασιών πραγματοποιήθηκαν και γεωφυσικές έρευνες στην ίδια περιοχή, από το Ινστιτούτο Γεωφυσικών Ερευνών του Πανεπιστημίου Münster (Γερμανία), εστιάζοντας στο νοτιοδυτικό τμήμα αυτής (εικ. 7). Χρησιμοποιήθηκαν μη επεμβατικές γεωφυσικές μέθοδοι, όπως μαγνητικές μετρήσεις, ραντάρ διείσδυσης στο έδαφος (GPR), ηλεκτρομαγνητική επαγωγή (EMI), τομογραφία ειδικής ηλεκτρικής αντίστασης (ERT) και μετρήσεις μαγνητικής επιδεκτικότητας (MS). Η θέση των οργάνων κατά τη διάρκεια των μετρήσεων προσδιοριζόταν μ' ένα σύστημα εντοπισμού θέσης RTK GPS, το οποίο επιτρέπει ακρίβεια με απόκλιση λίγων εκατοστών.

Οι μετρήσεις GPR πραγματοποιήθηκαν με τη χρήση κεραίας διπλής συχνότητας (300/800 MHz) και μία κονσόλα SIR-4000 από την GSSI Inc. Το βάθος διείσδυσης των κυμάτων του ραντάρ έφτασε έως ένα μέτρο. Αρχικά, οι πρώτες ενδεικτικές μετρήσεις πραγματοποιήθηκαν στο πλαίσιο τυχαίας περιήγησης, με στόχο την απόκτηση μιας γενικής εικόνας του βάθους διείσδυσης στα διάφορα μέρη της υπό έρευνα περιοχής. Τα προφίλ αυτά έχουν συνολικό μήκος περίπου 3.700 μ. Αργότερα, τρεις μικρότερες περιοχές (μεγέθους μεταξύ 140

τ.μ. και 2.000 τ.μ.), οι οποίες παρουσίαζαν ιδιαίτερο ενδιαφέρον, καλύφθηκαν με πυκνά τοποθετημένα παράλληλα προφίλ. Αυτό επέτρεψε την τρισδιάστατη ανάλυση των δεδομένων και τη δημιουργία οριζόντιων τομών βάθους.

Οι μετρήσεις EMI πραγματοποιήθηκαν με τη χρήση του οργάνου CMD Mini Explorer, καλύπτοντας συνολικά μία περιοχή περίπου 30 στρεμμάτων, με τα δείγματα να είναι σε απόσταση 1 μ. μεταξύ τους. Η διάταξη των προφίλ και η κάλυψη της περιοχής περιορίστηκε εν μέρει από τη βλάστηση με ελαιόδεντρα. Η ηλεκτρική αγωγιμότητα στην περιοχή κυμαίνεται σημαντικά μεταξύ 5 mS/m και 50 mS/m. Αν και οι τιμές καθορίζονται κυρίως από τις γεωλογικές συνθήκες, οι μικρής κλίμακας μεταβολές θα μπορούσαν επίσης να οφείλονται σε ανθρώπινες παρεμβάσεις, λ.χ. λόγω της παρουσίας θεμελίων ή τάφρων.

Η μαγνητική μέτρηση πραγματοποιήθηκε με τη χρήση ενός μαγνητόμετρου καισίου δύο καναλιών (G864 της Geometrics), όπου καλύφτηκε μια έκταση περίπου 10 στρεμμάτων, με την απόσταση των δειγμάτων να είναι 10 εκ. κατά μήκος του προφίλ και 50 εκ. μεταξύ των προφίλ. Οι αισθητήρες ήταν τοποθετημένοι ο ένας πάνω στον άλλο σε απόσταση 70 εκ. μεταξύ τους. Η κατακόρυφη κλίση του μαγνητικού πεδίου υπολογίστηκε με την αφαίρεση των τιμών από τον άνω και τον κάτω αισθητήρα. Η πρόοδος των μετρήσεων επηρεάστηκε και πάλι από τα ελαιόδεντρα, αλλά υπήρξε εφικτή η απόκτηση υψηλής ποιότητας δεδομένων. Το πιο εντυπωσιακό αποτέλεσμα ανέκυψε από το νότιο τμήμα της υπό έρευνα περιοχής (τεμάχια 88 και 136). Εδώ εντοπίστηκαν πολυάριθμες γραμμικές και δίπολες δομές, οι οποίες πιθανώς οφείλονται στην παρουσία αρχαίων μονοπατιών και οικοδομικών καταλοίπων που προαναφέρθηκαν. Μια γραμμική μαγνητική ανωμαλία στα βόρεια του τεμαχίου 136 ταυτίζεται με τα κατάλοιπα ενός πλινθόκτιστου τοίχου, ο οποίος έχει εντοπιστεί στο οργωμένο χωράφι (τεμάχιο 88) δίπλα του. Αυτό δείχνει ότι οι μαγνητικές μετρήσεις είναι κατάλληλες για την οριοθέτηση αυτού του είδους των δομών. Η ύπαρξη σε αυτή τη θέση μιας δομής που παραπέμπει σε

τοίχο επιβεβαιώθηκε και από μετρήσεις GPR, οι οποίες έδειξαν αντανάκλασεις σε βάθος περίπου 50 εκ. Η δομή αυτή είναι επίσης ορατή στα δεδομένα HMI και επιβεβαιώθηκε με μέτρηση ERT.

Τα αποτελέσματα αυτά υποδεικνύουν ότι οι μαγνητικές μετρήσεις είναι ιδιαίτερα κατάλληλες για την ανίχνευση της περιοχής, ενώ άλλες γεωφυσικές μέθοδοι, όπως εκείνη του GPR, μπορούν να παράσχουν περισσότερες πληροφορίες, π.χ. για το βάθος των δομών.

Μελέτη υλικού

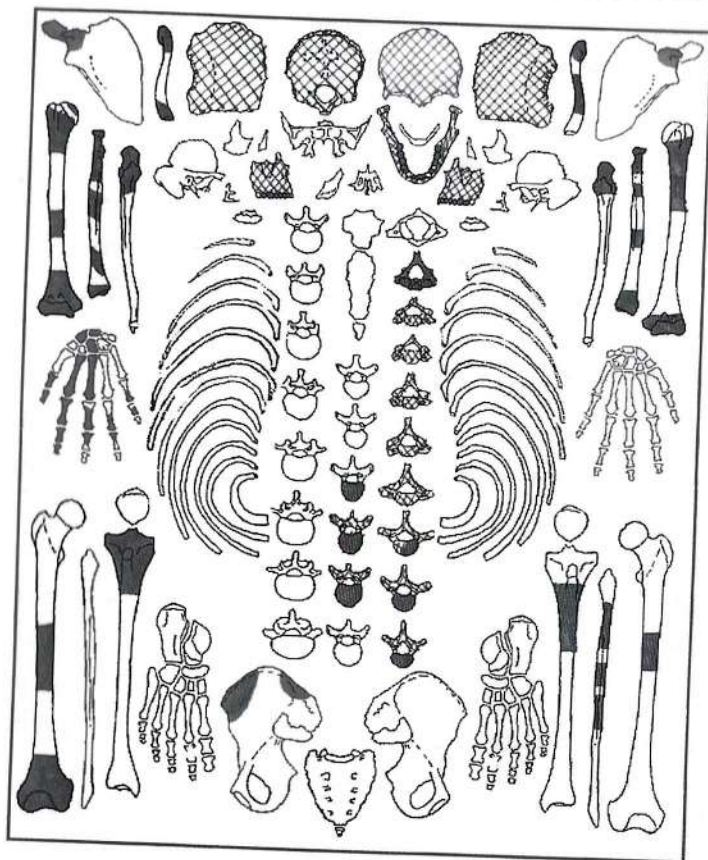
Συνεχίστηκε η καταγραφή και τεκμηρίωση της προϊστορικής κεραμικής από τις ανασκαφικές εργασίες των ετών 2009, 2010 και 2012, στον ΒΑ. τομέα του λόφου και ανατολικά της εκκλησίας της Αγίας Κυριακής. Στην περιοχή αυτή, κατά τη διάρκεια των παραπάνω ετών, εντοπίστηκε και περισυλλέχθηκε μεγάλη ποσότητα κεραμικής που χρονολογείται στην Πρώιμη Εποχή του Χαλκού. 219 επιλεγμένα αντικείμενα καταγράφηκαν, φωτογραφήθηκαν και αναλύθηκαν με φορητό μικροσκόπιο αργίλου (ψηφιακό μικροσκόπιο DinoLite), ενώ ορισμένα από αυτά συντηρήθηκαν και σχεδιάστηκαν.

Το υλικό που μελετήθηκε αποτελείται κυρίως από όστρακα της Πρωτοελλαδικής ΙΙ περιόδου που ανήκουν σε μαγειρικά σκεύη και αγγεία καθημερινής χρήσης, όπως φιάλες (πολύ συχνά φέρουν καστανέρυθρο επίχρυσμα), λεκανίδες (πολύ συχνά φέρουν ανάγλυφη διακόσμηση), πυξίδες, ταψιά, κουτάλια και αρύταινες κ.ά. Από το παραπάνω υλικό ξεχωρίζουν ένα τμήμα από τηγανόσχημο σκεύος κυκλαδικού τύπου, ένα τμήμα από τηγανόσχημο σκεύος ελλαδικού τύπου, καθώς και τμήμα από ειδώλιο βοοειδούς που πιθανώς ανήκει στην ΠΕ περίοδο. Η πλειονότητα των ΠΕ χρηστικών αγγείων και μαγειρικών σκευών στο Αμυκλαίο συνεχίζει να επιβεβαιώνει την υπόθεση περί οικιστικής εγκατάστασης στην ανατολική πλευρά του λόφου της Αγίας Κυριακής στις αρχές της Πρώιμης Εποχής του Χαλκού. Αξιοσημείωτο είναι ότι ανάμεσα στο κεραμικό υλικό του έτους 2009, εν-

τοπίστηκαν τρία όστρακα μεγάλου μεγέθους, τα οποία ανήκουν σε αποθηκευτικά αγγεία (πιθανώς πίθοι) και τα οποία, σύμφωνα με παράλληλα από άλλες θέσεις στη Λακωνία, ανάγονται χρονολογικά στην Τελική Νεολιθική περίοδο. Με τον εντοπισμό και τη χρονολογική ταύτιση των παραπάνω ευρημάτων, μπορούμε να υποθέσουμε ότι η ανθρώπινη παρουσία στον λόφο της Αγίας Κυριακής ανάγεται πρωιμότερα της Πρώιμης Εποχής του Χαλκού, δηλαδή στα τέλη της Νεολιθικής περιόδου.

Παράλληλα μελετήθηκε και η κεραμική της αρχαϊκής και κλασικής περιόδου, στο πλαίσιο της οποίας κατέστη εφικτή η ολοκλήρωση της ενσωμάτωσης και τεκμηρίωσης των πλούσιων ανασκαφικών πλαισίων από τις ανασκαφές του 2018 στον νότιο τομέα της Αγίας Κυριακής. Εκτός από την κεραμική, ενσωματώθηκαν, φωτογραφήθηκαν και σχεδιάστηκαν τα αρχαϊκά ακροκέραμα, καθώς και ορισμένες από τις ενσφράγιστες και ενεπίγραφες κεραμίδες στέγης, ενώ ολοκληρώθηκε και η φωτογραφική αποτύπωση της τυπολογίας των μικρογραφικών αγγείων. Συμπεριλήφθηκαν 343 όστρακα και αγγεία, καθώς και 24 πήλινα αντικείμενα και ακροκέραμα, ανεβάζοντας τον συνολικό αριθμό που περιλαμβάνεται στη βάση δεδομένων σε 1.794 αντικείμενα. Σχεδιάστηκαν 181 νέα αντικείμενα, αυξάνοντας τον αντίστοιχο συνολικό αριθμό σε 452, ενώ 198 αντικείμενα αναλύθηκαν με μικροσκόπιο Dinolite.

Οριστικοποιήθηκε, επιπλέον, η καταμέτρηση και η τυπολογία των μικρογραφικών αγγείων του Αμυκλαίου. Το σύνολο ανέρχεται πλέον σε 7.149, εκ των οποίων περίπου το 94% είναι αρυβαλλίσκοι. Εξαιρώντας τα μικρογραφικά αγγεία, από τα αποτελέσματα της μελέτης του 2018 (από το γέμισμα της νότιας αναβαθμίδας) αναδεικνύεται μια υπερεκπροσώπηση των αγγείων πόσεως, όπως κωθώνες, κύλικες, κύλικες τύπου Droop/Doric, λακωνικά κύπελλα, λάκαινες και κάνθαροι, λακωνικοί αρύβαλλοι, ορισμένοι εκ των οποίων με ανάγλυφες παραστάσεις, καθώς και μαγειρικά σκεύη, όπως ένα γουδί. Σχεδόν όλο το σύνολο αποτελείται από λακωνικά αγγεία, με λίγες εισαγωγές

Σχ. 3. Σχεδιάγραμμα όπου σημειώνονται τα σωζόμενα στοιχεία του σκελετού που βρέθηκε σε ταφή στο τετρ. ΘΘ 8 το 2023.

από την Κόρινθο και την Αττική. Οι μακροομάδες της λακωνικής κεραμικής που εντοπίστηκαν θα διασταυρωθούν με τα αποτελέσματα των δειγμάτων αρχαιομετρικών αναλύσεων. Έχουν αρχίσει, επίσης, οι εργασίες για τη μελέτη των θραυσμάτων δισκοειδών ακροκέραμων, επιτρέποντας τη μερική αποκατάσταση μιας ομάδας τριών θραυσμάτων.

Ολοκληρώθηκε η προκαταρκτική οστεοαρχαιολογική έρευνα του σκελετού (DCN 209) που αποκαλύφθηκε μαζί με δύο αγγεία-κτερίσματα κατά τις εργασίες της ανασκαφικής περιόδου 2023 στο τετράγωνο ΘΘ 8, στη νοτιοανατολική πλαγιά του λόφου, όπου εικάζεται

πως υπήρχε νεκροταφείο της εποχής του χαλκού. Ο σκελετός σώζεται σε ποσοστό 30%, με σχεδόν όλα τα κύρια στοιχεία να απουσιάζουν, ενώ συνολικά υπήρχε σοβαρός βαθμός θρυμματισμού (σχ. 3). Η επιφάνεια των οστών παρουσιάζεται φυσιολογική, χωρίς πιθανές παθολογίες ή τραυματισμούς αυτών, εκτός από τον εντοπισμό παθολογικής αλλοίωσης των δοντιών (τερηδόνα) και το ασυνήθιστο βαθύ κόκκινο χρώμα που φέρουν οι ρίζες των δοντιών. Το τελευταίο δεν είναι αποτέλεσμα των συνθηκών ταφής, καθώς το κόκκινο χρώμα δε θα ανιχνευόταν ομοιόμορφα σε όλες τις ρίζες των δοντιών του σκελετού ή θα εντοπιζόταν και σε άλλα οστά. Με βάση τα μορφολογικά χαρακτηριστικά της κεφαλής του βραχιονίου και των δύο ογκωμάτων του μηριαίου οστού, το άτομο αναγνωρίστηκε ως άρρεν, το οποίο, σύμφωνα με την οδοντική φθορά και το στερνικό άκρο των πλευρών, βρισκόταν πιθανότατα στην 3η δεκαετία της ζωής του πριν από τον θάνατό του.

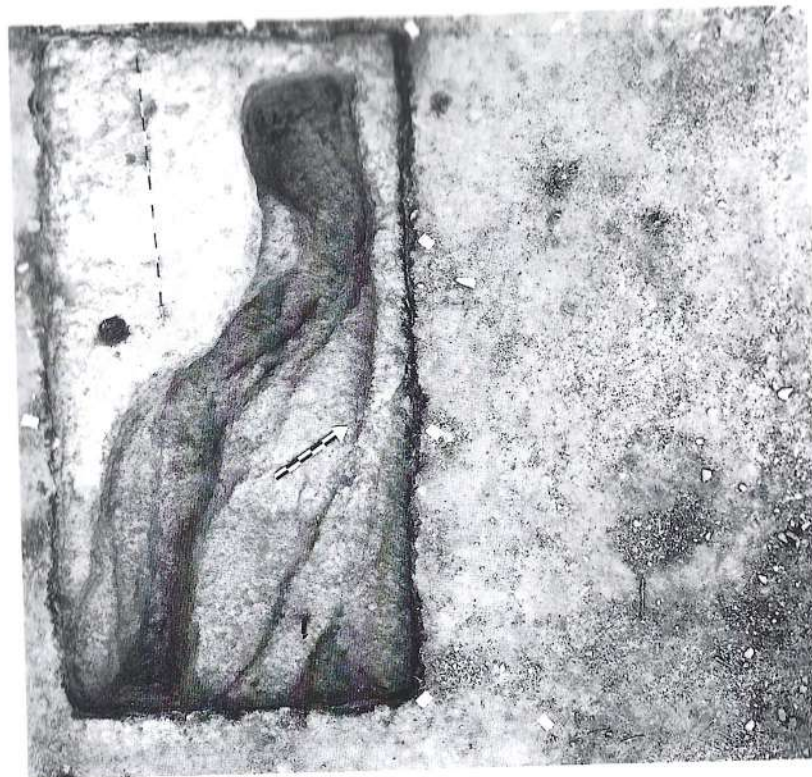
Τέλος, σε συνεργασία με το αρχαιολογικό ινστιτούτο του Πανεπιστημίου Humboldt του Βερολίνου, ελήφθησαν δείγματα κεραμικών πυροτεχνικών αντικειμένων από το Αμυκλαίο, τα οποία μεταφέρθηκαν στο Ινστιτούτο Νανοεπιστήμης και Νανοτεχνολογίας του Εθνικού Κέντρου Έρευνας Φυσικών Επιστημών «Δημόκριτος». Πρόκειται για το πρώτο στάδιο της αρχαιομετρικής έρευνας με τίτλο, "Pyrotechnical ceramics from Amycles: chemical fingerprint and technical properties", οι αναλύσεις στο πλαίσιο της οποίας θα πραγματοποιηθούν υπό την ευθύνη του Dr. Anno Hein (Εθνικό Κέντρο Έρευνας Φυσικών Επιστημών «Δημόκριτος»).

ΣΤΑΥΡΟΣ ΒΛΙΖΟΣ

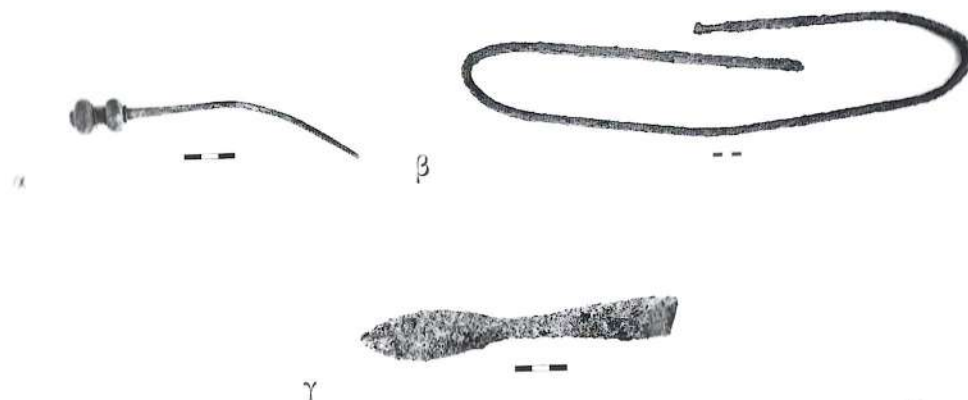
ΣΥΓΓΡΑΤΕΣ

Στις ερευνητικές εργασίες του έτους αυτού πήραν μέρος ο υπεύθυνος του προγράμματος, κ. Σταύρος Βλίζος, οι αρχαιολόγοι κκ. Adrien Delahaye (Γαλλική Σχολή Αθηνών), Nicola Nenci (Πανεπιστήμιο Münster), Δέσποινα Νίκα (Πανεπιστήμιο Κρήτης), Κωνσταντίνα Στεργιούλα (Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων),

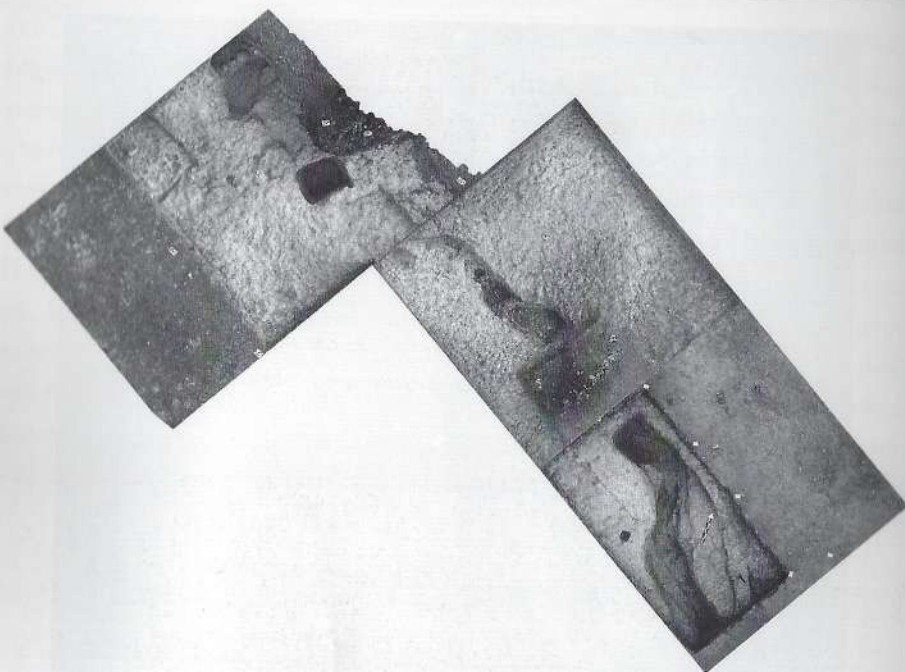
από το Ιόνιο Πανεπιστήμιο οι κκ. Τζέσσικα Ρογκάλσκα, οι συντηρήτριες-αρχαιολόγοι κ. Κωνσταντίνα Χαβάκη και Κωνσταντίνα Σκουρλή, η αρχαιολόγος-οστεοαρχαιολόγος κ. Δάφνη Μαρία Τζεγκόζη, η μουσειολόγος κ. Κωνσταντίνα Κοσμαδάκη, η συντηρήτρια κ. Καλλιόπη Κανελλοπούλου (Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής), από το Πανεπιστήμιο του Münster οι κκ. Sophia Nomicos, Ann-Kathrin Hönerloh, Emilia Bachmann, Lukas Duisen, Daniel Hagen, Tim-Luca Landsmann, από το Πανεπιστήμιο της Rouen/Γαλλία οι κκ. Eloïse Lauthier, Marie Frey, Pierre Gourmel, Jordan Metton, από το Πανεπιστήμιο της Perugia/Ιταλία οι κκ. Andrea Bruni και Matteo Santoni Basili, και από το πανεπιστήμιο της Οξφόρδης η κ. Anna Robinson. Οι γεωφυσικές έρευνες πραγματοποιήθηκαν από ομάδα ειδικών του Πανεπιστημίου του Münster υπό την εποπτεία του Dr. Volkmar Schmidt.

Εικ. 1. Η αύλακα απόρριψης αντικειμένων στο τετρ. ΚΚ -7 της νότιας πλαγιάς του λόφου της Αγ. Κυριακής.

Εικ. 2α-γ. Ευρήματα από την αύλακα απόρριψης αντικειμένων: χάλκινη περόνη, σιδερένιος οβελός και σιδερένια αιχμή δόρατος.

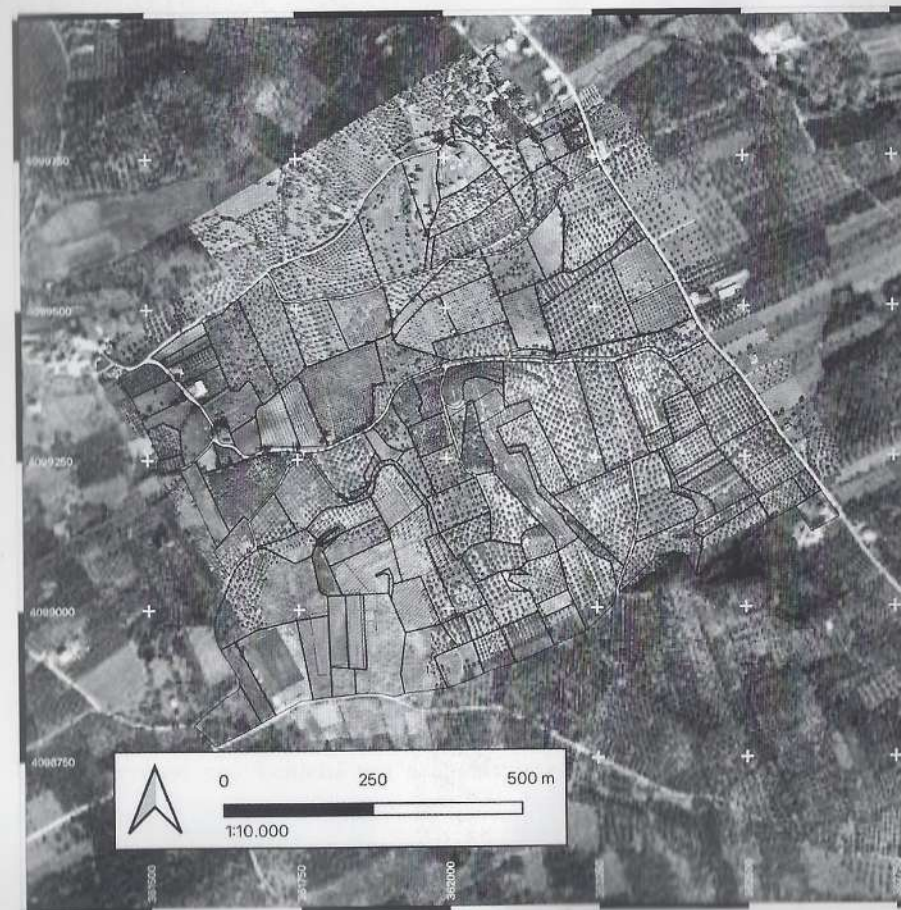
Εικ. 3. Η αύλακα απόρριψης αντικειμένων σε ολόκληρη την έκτασή της στο νοτιοδυτικό όριο της νότιας πλαγιάς του λόφου της Αγ. Κυριακής (τετρ. ΘΘ -7/-8, ΚΚ -7).

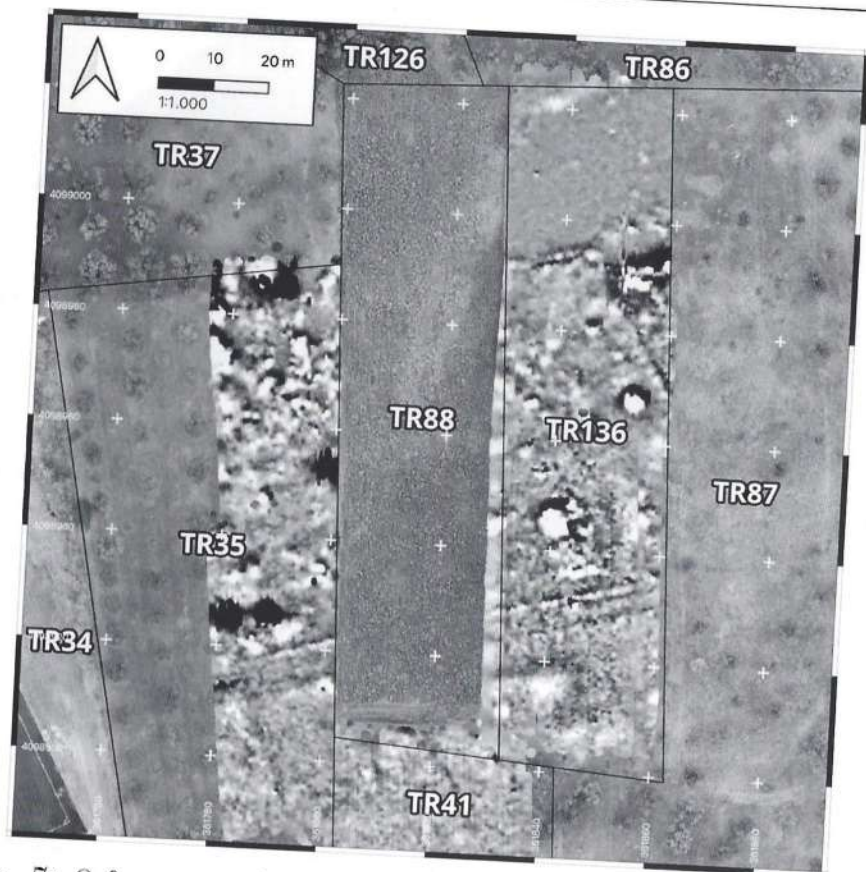
Εικ. 4. Ορύγματα απόρριψης αντικειμένων στα τετράγωνα ΘΘ -7/-8.

Εικ. 5. Άκρο αριστερού χεριού χάλκινου αγάλματος αρχαϊκής εποχής από το όρυγμα απόρριψης στο τετρ. ΘΘ -7.

Εικ. 6. Ορθοφωτογραφία της έκτασης στην οποία πραγματοποιήθηκε η επιφανειακή έρευνα νοτίως του Αμυκλαίου στον λόφο της Αγίας Κυριακής.

Εικ. 7: Ορθοφωτογραφία της έκτασης στην οποία πραγματοποιήθηκαν γεωφυσικές έρευνες νοτίως του λόφου της Αγίας Κυριακής.